

Interventies in een moeilijke klas

Onderzoek door Eefje Jansen
Studentnummer: 2138999
Interventies in een moeilijke klas
Master Special Educational Needs (M SEN)
Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Leerroute: Interne Begeleiding 2
Begeleid door: Monique Leygraaf
Juni 2011

Inhoudsopgave

Samenvatting	blz. 3
Inleiding	blz. 4
1. Aanleiding en probleemstelling	blz. 6
1.1 Mijn onderzoeksvraag	blz. 7
1.2 Beschrijving van de huidige situatie	blz. 8
1.3 De gewenste situatie	blz. 8
1.4 Wat is er al bekend of eerder gedaan met dit onderwerp	blz. 8
2. Theoretische onderbouwing	blz. 11
2.1 Groepsdynamica en groepsdynamiek	blz. 11
2.2 Pedagogisch klimaat	blz. 12
2.3 observatie instrumenten	blz. 13
2.4 Groepshandelingsplannen	blz. 14
3. Onderzoeksmethodologie	blz. 15
3.1 Onderzoeksvorm	blz. 15
3.2 Openheid-vertrouwelijkheid	blz. 19
4. Data analyse en resultaten	blz. 20
4.1 Datapresentatie	blz. 20
4.2 Data-analyse	blz. 22
5. Conclusies	blz. 25
5.1 Het doel van mijn onderzoek	blz. 25
5.2 Mijn onderzoeksvraag	blz. 25
5.3 Eindconclusie	blz. 26
5.4 Aanbevelingen	blz. 26
6. Evaluatie	blz. 28
6.1 Evaluatie onderzoek	blz. 28
6.2 Persoonlijke ervaring	blz. 28
6.3 Persoonlijke leerpunten	blz. 29
6.4 Kritische reflectie en procesverloop	blz. 29
6.5 Tijdsdruk	blz. 30
6.6 Nawoord	blz. 30
Literatuurlijst	blz. 31

Samenvatting

“Het is een echte jongensgroep” of “Deze groep is altijd druk geweest” of “Dit is zo een positieve groep”. Veelgehoorde opmerkingen in een schoolteam als er over het pedagogisch klimaat gesproken wordt. De sfeer in een groep wordt dan vaak beschreven als vaststaand en onveranderbaar. Op mijn school werd groep 7 gezien als een moeilijke, negatieve groep. In de inleiding zet ik uiteen wat de aanleiding is van mijn onderzoek. Ik introduceer de school, de moeilijke groep 7, de hulpvraag van de leerkrachten en verwoordt mijn wens om meer te weten te komen over relaties tussen kinderen en de dynamiek van een groep. In hoofdstuk 1 beschrijf ik concreet mijn onderzoeksvraag: In hoeverre is het mogelijk om met behulp van een gericht groepshandelingsplan het pedagogisch klimaat in een groep te verbeteren. Ik leg in dit hoofdstuk uit waarom ik daarbij de sociale vaardigheidsaanbevelingen van het programma ‘Zien’ gebruik. Op de achtergrond mijn leidende motief: “Wat heeft een klas nodig om gelukkig te kunnen worden, gelukkig te zijn en gelukkig te blijven?” Ik wil met mijn onderzoek gereedschappen aandragen waardoor de leerkrachten en de leerlingen weer op een plezierige, constructieve wijze samenwerken. In het tweede hoofdstuk geef ik een theoretische verdieping van de begrippen groepsdynamiek en pedagogisch klimaat en leg ik uit hoe ik tot de keuze van mijn observatie instrumenten en onderzoeksmethodieken ben gekomen om vervolgens in hoofdstuk 3 uiteen te zetten hoe ik te werk ga. In dat hoofdstuk leg ik uit dat de groepsleerkrachten van groep 7 de door mij voorgestelde interventies (groepshandelingsplan) uitvoeren. Tevens stel ik vast dat na een periode van 8 weken ik opnieuw de groep zal “doorlichten” om te zien wat de interventies hebben opgeleverd. In hoofdstuk 4 analyseer ik de gegevens (data) die uit mijn onderzoek naar voren zijn gekomen om in hoofdstuk 5 hier een aantal conclusies aan te verbinden en te komen tot mijn eindconclusie: “Het pedagogisch klimaat in een groep is beïnvloedbaar waarbij het belangrijk is om planmatig en structureel aan het werk te gaan.” Naast deze eindconclusie doe ik een aantal aanbevelingen voor het werken aan een moeilijke groep. In de eindevaluatie moet ik vaststellen dat het werken met ‘Zien’ niet zo eenvoudig is als de makers van het programma voorstellen. Het programma is zeker bruikbaar maar de leerkracht moet over veel leerling informatie beschikken uit eigen ervaring of uit een goed leerlingdossier. De literatuurlijst vermeldt geen buitenlandse titels en met name het boek Praktijkonderzoek in de school (Van Der Donk en Van Lanen) is een belangrijke hulpbron.

Inleiding

Mijn naam is Eefje Jansen (1981). In 2002 behaalde ik mijn Pabo diploma te Haarlem en ging ik lesgeven op de professor Einsteinschool. Een openbare basisschool in Amsterdam/Slotervaart. Na twee jaar de kleutergroep gedraaid te hebben nam ik vervolgens groep 3, groep 4 en groep 5. Tijdens mijn werk als groepsleerkracht raakte ik geïnteresseerd in het werk van de intern begeleiders (IB) op onze school. Drie jaar geleden startte ik met de opleiding IB en inmiddels ben ik voor twee dagen in de week aangesteld als IB'er in de middenbouw. De IB'er is binnen het primair onderwijs uitgegroeid tot een professional die als een 'eerstelijner' samen met de groepsleraar kijkt naar de prestaties en gedrag, die signaleert wanneer ingrijpen noodzakelijk is en die bij verwijzing dit proces stroomlijnt. (Van Doorn & Verheij, 2008)

Toen ik op de professor Einsteinschool als groepsleerkracht begon was het een gewone basisschool. Nu is de school een Community Center (CC). Naast het reguliere onderwijsprogramma, waarbij de leerlingen alles leren wat kinderen ook op andere scholen leren, biedt CC Einstein veel extra's zoals preventieve logopedie, schoolmaatschappelijk werk, verlengde leertijd en naschoolse activiteiten gericht op cultuur en ontspanning.

In het Community Center wordt naast onderwijs ook zorg en welzijn geboden. De school werkt nauw samen met welzijnsinstellingen.

De leerlingpopulatie bestaat voor bijna 100% uit leerlingen met een allochtone gezinsachtergrond. De leerlingen zijn weliswaar in Nederland geboren maar het Nederlands is voor velen de tweede taal (NT2). De sociaal-economische omstandigheden waarin onze leerlingen opgroeien zijn ongunstig. Materieel maar ook immaterieel.

Ik voer mijn onderzoek uit in groep 7 van het CC Einstein in samenwerking met de leerkrachten van deze groep t.w. J. Garcia Loureiro en I. Oudshoorn. De groep 7 bestaat uit 19 leerlingen; 8 jongens en 11 meisjes. De leerprestaties van de groep zijn matig.

Spelling: matig/voldoende

Rekenen/wiskunde: matig/voldoende

Begrijpend lezen: zeer zwak

Technisch lezen: matig/voldoende

Woordenschat: matig/voldoende

(Cito scores, midden 2011)

De aanleiding voor mijn onderzoek (motivatie) is tweërlei:

1. Na de samenvoeging van de groepen (zie hoofdstuk 1 aanleiding en probleemstelling) werd ik geconfronteerd met een grote handelingsverlegenheid van de leerkrachten van groep 7 in het scheppen van een goed en stimulerend pedagogisch klimaat in de groep. Het lukte de leerkrachten niet om harmonie en sfeer in de groep te brengen. In de groep tonen de leerlingen geen respect voor elkaar, is er veel onderlinge concurrentie en wordt er veel gepest. De leerkrachten raken gedemotiveerd en dreigen de moed te verliezen.
2. In mijn werk als groepsleerkracht ervaar ik dat relaties tussen kinderen van grote invloed zijn op het welzijn en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. In een schoolklas moeten zeer verschillende kinderen dag in dag uit met elkaar samenleven zonder elkaar uitgekozen te hebben. Dit kan leiden tot spanningen en conflicten, maar biedt anderzijds unieke mogelijkheden voor kinderen om van elkaar verschillende kwaliteiten en vaardigheden te leren.
(Bram Orobio de Castro, Frits Goossens en Tjeerd Olthof, 2007)

Met mijn onderzoek hoop ik een praktisch antwoord te kunnen geven op de hulpvraag van de groepsleerkrachten, maar ook een methodiek aan te reiken waarmee zij in de toekomst zelf het groepsklimaat kunnen verbeteren en daarmee hun plezier in het werk met de kinderen terug krijgen.

Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling

Anderhalf jaar geleden werd de nieuwbouw voor het CC Einstein afgerond. In de oude situatie waren de groepen van de Einsteinschool gehuisvest op twee locaties. De hoofdschool en de dependance. Omdat deze locaties geografisch ver uit elkaar lagen kwamen de leerlingen weinig met elkaar in aanraking. Eigenlijk was er sprake van twee scholen ieder met een eigen sfeer en pedagogisch klimaat. Toen de nieuwbouw gereed was moesten de groepen helemaal opnieuw worden samengesteld.

Combinatieklassen werden los gemaakt en groepen die al meerdere jaren met elkaar hadden opgetrokken werden gemengd met andere groepen. Wat op papier was samen gebracht, leidde in de praktijk al snel tot problemen. De groepdynamiek was verstoord. In veel groepen maar vooral in groep 7 leidde dit tot probleemgedrag en ontevreden leerkrachten. De leerkrachten tonen zich vermoeid, zijn gespannen en twijfelen aan hun capaciteiten. Als IB'er signaleer ik dit en acht ik ingrijpen noodzakelijk. Om dit op de juiste manier aan te pakken maar ook handreikingen te doen in de toekomst heb ik gekozen voor dit (actie)onderzoek.

We gebruiken op school het (leerling)administratiesysteem Parnassys. Binnen dit administratiesysteem gebruiken we het onderdeel 'Zien'. 'Zien' beoogt leerkrachten te helpen om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen systematisch in kaart te brengen. Op basis van observaties komt 'Zien' met uitspraken die je helpen om het gedrag van de leerling te begrijpen. Beter gezegd: om achter het gedrag van een leerling de zorgbehoefte(n) te zien. Ruim 220 concrete doelen en suggesties in 'Zien' moeten de leerkracht helpen om een leerling of groep planmatig te ondersteunen.

Ik vind het als IB'er te makkelijk om de leerkracht eenvoudig weg naar dit hulpprogramma te verwijzen. Ik wil met dit onderzoek nagaan in hoeverre de aanpak die 'Zien' biedt ook werkt en welke stappen de leerkracht moet zetten om van de signaleringslijsten via de aanbevelingen tot een (groeps)handelingsplan te komen. Met dit onderzoek wil ik zelf deze stappen ervaren en de leerkrachten op praktijk gebaseerde adviezen geven.

1.1 Mijn onderzoeksvraag

In hoeverre is het mogelijk om door in groep 7 structureel te werken met de sociale vaardigheidsaanbevelingen van 'Zien' de groepsdynamiek positief te beïnvloeden en zodoende het pedagogisch klimaat in de groep aantoonbaar te verbeteren.

Hierbij onderscheid ik de volgende deelvragen:

Omdat mijn onderzoek gericht is op het beïnvloeden van de groepsdynamiek kom ik tot deelvraag 1. Wat is groepsdynamica?

Groepsdynamiek en pedagogisch klimaat vertonen onderlinge samenhang en beïnvloeding van de groepsdynamiek zal leiden tot een beter pedagogisch klimaat. Vandaar mijn tweede deelvraag: Wat zijn de kenmerken van een goed pedagogisch klimaat?

Er zijn meerdere instrumenten om het pedagogisch klimaat en de groepsdynamiek te beoordelen. Zo kom ik op vraag drie. Met welke instrumenten ga ik meten?

Het pedagogisch klimaat kent vele aspecten. Ik wil hier een weloverwogen keuze maken: welke ga ik beïnvloeden en welke laat ik buiten beschouwing. Vandaar mijn vierde deelvraag: Welk onderdeel van het pedagogisch klimaat kies ik en hoe maak ik deze keuze?

Gezien het feit dat de school gebruik maakt van het leerlingvolgsysteem 'Zien' en ik met mijn onderzoek wil aansluiten bij de dagelijkse praktijk heb ik mij afgevraagd in hoeverre de aanbevelingen van 'Zien' bruikbaar zijn voor de leerkracht, hetgeen leidde tot deelvraag 5: Hoe zet ik de aanbevelingen van 'Zien' om in een goed en bruikbaar plan voor de leerkracht?

Samenvatting van de deelvragen:

1. Wat is groepsdynamica
2. Wat zijn de kenmerken van een goed pedagogisch klimaat
3. Met welke instrumenten kan ik de groepsdynamica en het pedagogisch klimaat meten?
4. Welk onderdeel van het pedagogisch klimaat kies ik en hoe maak ik deze keuze
5. Hoe zet ik de aanbevelingen van 'Zien' in een goed en bruikbaar plan (handelingsplan) voor de leerkracht.

1.2 Beschrijving van de huidige situatie

De groep 7 van de CC Einstein heeft te maken met een negatieve groepsvorming. Dit heeft gevolgen voor de leerlingen maar ook voor de leerkrachten. In de klas verliest de leerkrachten veel van hun energie door het bewaken van de orde, door het steeds opnieuw motiveren van de leerlingen, het oplossen van ruzies, bestrijden van pesterijen en gesprekken met ouders waardoor zij minder het lesprogramma kunnen afwerken. Enkele signalen voor negatieve groepsvorming zijn:

- geen respect voor elkaar
- het recht van de sterkste
- onevenwichtige machtsstructuur
- veel onderlinge concurrentie
- besluiten worden doorgedrukt
- problemen worden met geweld opgelost
- kinderen worden gepest
- slechte concentratie tijdens de lessen
- minder goede leerprestaties
- er gebeuren dingen in de klas waar je moeilijk 'de vinger op kunt leggen'

([red.] Comité voor Bijzondere Jeugdzorg Brugge, 2000)

1.3 De gewenste situatie

Het is niet eenvoudig om een antwoord te hebben op de vraag: Wat heeft een klas nodig om gelukkig te kunnen worden, gelukkig te zijn en gelukkig te blijven? Wat ik wil bereiken met mijn onderzoek is gereedschappen aandragen waardoor de leerkrachten en leerlingen weer op een plezierige constructieve wijze samenwerken.

1.4 Wat is er al bekend of eerder gedaan met dit onderwerp

Een veel gebruikte methode in het basisonderwijs om het pedagogisch klimaat te verbeteren is Taakspel. Ook deze groep 7 heeft daarmee gewerkt.

Taakspel is een spel voor groep 4 t/m 8 van het basisonderwijs dat de leerlingen tijdens het lesgeven spelen. Door Taakspel neemt taakgericht gedrag toe, regelovertredend gedrag af en wordt het gezelliger in de klas.

Vooraf wordt de klas in verschillende teams verdeeld. De leerlingen bedenken regels voor iedere onderwijssituatie. Zij moeten zich vervolgens een afgesproken tijd aan deze regels houden. Ieder team krijgt kaarten.

De leerkracht pakt een kaart weg wanneer een team het regelovertredend gedrag niet zelf kan oplossen. Wanneer de teams kaarten overhouden, hebben ze gewonnen. Ze krijgen dan de beloning die ze zelf hebben bedacht.

Toepassing van Taakspel in deze groep 7 had als resultaat dat de sfeer tijdens het werk iets verbeterde maar na afsluiting van het spel verviel de groep weer in de oude fouten. Daarnaast bevorderde Taakspel de onderlinge concurrentie wat we juist willen verminderen.

Een andere manier om het pedagogisch klimaat in de groep te beïnvloeden is het gebruik van de methode PAD.

PAD (Programma Alternatieve Denkstrategieën) is een lesmethode voor kinderen in het basisonderwijs. Het is bedoeld om de sociale-emotionele ontwikkeling te bevorderen. In PAD-lessen worden sociaal-emotionele vaardigheden op een speelse en leuke manier gestimuleerd, waarbij verschillende werkvormen worden afgewisseld. Het leerplan PAD is gericht op alle kinderen van 4 tot 12 jaar. Voor elke leeftijdsgroep zijn er lessen ontwikkeld. PAD wil de gedrag- en agressieproblemen voorkomen door de leerlingen te helpen zelfcontrole te ontwikkelen, hun gevoelens te onderkennen en zelfstandig sociale problemen op te lossen. Omdat het PAD programma op onze school niet gebruikt wordt, kan ik daar in mijn begeleidingswerk niet op terugvallen. Bovendien richt PAD zich op preventie.

Op school gebruiken wij het signaleringsprogramma 'Zien'. Deze methode gebruiken we nog maar kort en er is weinig ervaring opgedaan in de bruikbaarheid ervan.

Ik hoop dat het een bruikbaar programma zal blijken te zijn, maar het zou ook best kunnen dat het te weinig aanknopingspunten biedt om gedragscorrecties op individuen of op de groep uit te voeren. Ik wil met mijn onderzoek helpen hier een antwoord op te geven.

Ik wil mij met name richten op het verbeteren van de impulsbeheersing van de leerlingen. Kinderen die onvoldoende beschikken over impulsbeheersing tonen vaak ruimtenemend gedrag. Ruimte kunnen nemen is op zichzelf een prima vaardigheid, maar wanneer een kind of volwassene hierin doorslaat, is dit hinderlijk voor hemzelf en voor anderen.

In sociaal-emotionele vorming gaat het erom dat we kinderen leren om zichzelf, de ander en het andere recht te doen ('Zien': zorgbehoefte op het gebied van impulsbeheersing). Uit de resultaten van de signaleringslijsten zal moeten blijken welke gebieden aandacht behoeven.

Dit onderzoek leert mij systematisch een probleem aan te pakken. Na analyse (bronnenstudie, gegevens verzamelen, keuzes maken, vragen stellen) en onderzoek (vragenlijsten) een handelingsplan opstellen (doel formuleren, evaluatie) uitproberen in de groep (wat werkt?) overdragen naar de leerkracht (concreet antwoord geven op de hulpvraag).

Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk beschrijf ik achtereenvolgens aan de hand van literatuur hierover:

- groepsdynamica en groepsdynamiek
- pedagogisch klimaat
- observatie instrumenten
- groepshandelingsplannen

2.1 Groepsdynamica en groepsdynamiek

Groepsdynamica is de studie van het gedrag van mensen in kleine groepen (Remmerswaal, 1995). Het woordenboek definieert groepsdynamiek als de bepalende factoren van het interactiegedrag van personen als leden van een groep (woordenboek.nl).

Groepsdynamiek levert groepsdynamisch materiaal.

‘Groepsdynamisch materiaal is pragmatisch van aard, dat wil zeggen beoefenaars van groepsdynamica leggen alles wat ze in een groep zien gebeuren vast, zonder te proberen er een verklaring voor te vinden. Het materiaal is dan ook beschrijvend van aard en berust op observaties. Hoe logisch deze benadering ook lijkt, er kleven natuurlijk bezwaren aan. Zo brengen alle waarnemers in een verslag van wat ze zien een element van vooringenomenheid mee, dat dikwijls berust op hun persoonlijke eigenaardigheden en wat ze verwachten te zien’, aldus Douglas (1999, blz 52)

Er zijn verschillende groepsdynamische theorieën:

1. de psychodynamische theorie
2. de behavioristische theorie
3. de systeemtheorie
4. de humanistische benadering

In de *psychodynamische* theorie gaat men er vanuit dat groepsgedrag voort vloeit uit de patronen van het gezinsleven en uit wat Freud de oergroep noemde, die volgens zijn theorie ten grondslag ligt aan de samenleving. In de psychodynamische theorie draait een groep om de emotionele relatie die groepsleden hebben met hun leider.

De *behavioristische* theorie gaat er vanuit dat gedragspatronen zijn aangeleerd, dat de omgeving een aanzienlijke invloed op de controle over het gedrag heeft, dat het waarneembare gedrag van de groep niet alleen kan worden verklaard maar ook kan

worden voorspeld, en dat negatief gedrag kan worden uitgedoofd en positief gedrag kan worden versterkt door respectievelijk straffen en belonen.

In de *systeemtheorie* wordt de groep gezien als een systeem, een organisatie die energie gebruikt om materialen om te zetten in een eindproduct.

In de *humanistische benadering* gaat men er vanuit dat de groep de groepsleden helpt te voorzien in bepaalde behoeften (behoeftespiramide van Maslow). Eerst moet een mens worden voorzien in de fysiologische basisbehoefte (eten, drinken, kleding en onderdak). Daarna de behoefte aan veiligheid, geborgenheid en zekerheid. Vervolgens de behoefte aan sociale acceptatie (genegenheid, warmte, erbij horen). Dan de behoefte aan waardering, achting en respect en ten slotte de zelf realisatie (ontwikkelen van eigen talenten) (Douglas, 1999).

2.2 Pedagogisch klimaat

Er zijn verschillende definities voor het pedagogisch klimaat. Een duidelijke definitie van pedagogisch klimaat in het onderwijs is van Alkema et al (2006). ‘Onder pedagogisch klimaat verstaan we het totaal aan bewust gecreëerde en aanwezige omgevingsfactoren die inspelen op het welbevinden van het kind waardoor het zich in meer of mindere mate kan ontwikkelen’. Een tweede beschrijving van het pedagogisch klimaat in het onderwijs komt van Rudolf Moos (1979). Hij benoemt vier variabelen die van belang zijn bij het beschrijven van een leeromgeving: de fysieke omgeving, organisatorische factoren, persoonlijke kenmerken en sociaal klimaat. Het sociaal klimaat kan weer opgedeeld worden in drie dimensies: onderlinge relaties, persoonlijke ontwikkeling en systeem kenmerken. De Vries beschrijft dat het pedagogisch klimaat van de klas te maken heeft met de identiteit van de school (in Rombouts & Kock, 2000). Hofman meent vervolgens weer dat die identiteit van de school te maken heeft met de reputatie van de school (Hofman, 2009).

Een hele bruikbare oriëntatie over het pedagogisch klimaat is te vinden in Grip op de groep (jsw boek 36). Daarin worden onderscheiden de positieve groep en de negatieve groep. Kenmerken van een positieve groep: de leden zijn eensgezind en gemotiveerd om groepsdoelen te halen, de groepsleden voelen zich verantwoordelijk, de leden tonen respect voor de mening en het karakter van een ander groepslid en groepsleden zijn bereid tot samenwerken.

Naast de groepsnormen is het ontstaan van rollen typerend voor een groep. De positieve groep kent de volgende zeven rollen: de gezagsdrager, de sociaal werker, de organisator, de verkenner, de volger, de appellant en de joker.

Kenmerken van de negatieve groep: er is een continue strijd om het doel/harmonie ontbreekt, leden voelen zich niet medeverantwoordelijk voor de groep, leden tonen geen respect voor de mening en het karakter van andere groepsleden, bepaalde rollen ontbreken. De negatieve groep kent de volgende vier rollen: de dictator, de intrigant, de meeloper en de zondebok.

2.3 Observatie instrumenten

In de beschrijving van groepsdynamica heb ik gewezen op de belangrijke rol die observaties spelen. Hieronder worden een aantal observatie instrumenten beschreven.

Sociometrische methode

Met de sociometrische methode wordt een methode bedoeld waarmee men inzicht kan krijgen in de onderlinge relaties in een groep en de plaats van een kind in de groep.

Na het invullen van een vragenlijst wordt met behulp van de verzamelde gegevens een tabel (sociomatrijs) en een grafische weergave (sociogram) gemaakt van het netwerk van sociale relaties. Bij het verzamelen en verwerken van de gegevens voor het sociogram moeten we ons afvragen wat we willen weten. De sociale relaties op basis van vriendschap en sympathie of bijvoorbeeld de sociale relaties op basis van het samenwerken aan een taak. De vraag die we aan de kinderen stellen wordt hierdoor bepaald. Deze sociometrische methode kan enig inzicht verschaffen in de sociale relaties binnen een groep. Zo zijn de leiders figuren in een groep vrij duidelijk te herkennen maar ook “klikjes”. Kinderen die sterk op elkaar zijn aangewezen en kinderen die geïsoleerd lijken te zijn.

Om gedragsproblemen bij kinderen en groepen kinderen in kaart te brengen wordt veelvuldig gebruik gemaakt van observatielijsten/screeningslijsten. Er zijn nogal wat van deze lijsten in gebruik.

Licor-vragenlijst:

Veel gebruikte observatielijst is de zogenaamde licor lijst. De Licor-vragenlijst doet aan de hand van 55 vragen uitspraken over een achttal gedragsaspecten van leerlingen. Op iedere vraag kan een antwoord gegeven worden variërend van ‘altijd’ tot ‘nooit’. Hieraan wordt vervolgens een waarde gekoppeld door middel van een getal van 1 tot en met 5. Door het optellen van de scores per gedragsaspect wordt een totaalscore uitgerekend.

ABC analyse:

De ABC analyse geeft inzicht in hoe en/of door gevolgen bepaald gedrag versterkt wordt. Hoe en of door bepaalde omgevingskenmerken gedrag oproepen wordt. A is antecedenten (wat vooraf gaat), B is gedrag en C is consequenties (hetgeen op gedrag volgt).

Klassenklimaatschaal

Invulling van de hierbij horende vragenlijst geeft de leerkracht inzicht in hoe de leerlingen denken over: de organisatie in de klas, de onderlinge kind relaties, de relatie leerkracht-leerling en affiliatie (zich aangetrokken voelen tot elkaar, samen iets ondernemen ook na school).

2.4 Groepshandelingsplannen

Het handelingsplan is bedoeld om de ontwikkeling van de groep te begeleiden. In het groepshandelingsplan worden de doelen beschreven die op basis van een analyse (signalering) worden vastgesteld. In het handelingsplan wordt tevens aangegeven welke middelen daarbij bij gebruikt worden en op welke wijze de evaluatie zal plaats vinden.

Het leerdoel wordt SMART geformuleerd.

S = specifiek, M = meetbaar, A = acceptatie, R = realistisch en T = tijdgebonden. Het handelingsplan wordt afgesloten met het maken van vervolgspraken. Er is dus sprake van PDCA cyclus (Plan, Do, Check en Act).

“In het handelingsplan komt naar voren welke doelen we voor de groep nastreven, welk aanbod daarbij hoort en hoe de evaluatie daarbij aansluit. Dit alles gebaseerd op een inzichtelijke analyse van de belemmerende en stimulerende factoren van de groep, de school en de ouders. (Pameijer, Van Breukering, De Lange, 2009)

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

3.1 Onderzoeksvorm

Met mijn onderzoek wil ik een antwoord geven op de vraag: In hoeverre is het mogelijk om door in groep 7 structureel te werken met de sociale vaardigheidsaanbevelingen van 'Zien' de groepsdynamiek positief te beïnvloeden en zodoende het pedagogisch klimaat in de groep aantoonbaar te verbeteren?

Mijn onderzoek is gericht op de kwalitatieve verbetering van de (leer)omgeving.

Tijdens het onderzoek wordt een nieuw product ('Zien') in de praktijk geïmplementeerd en geëvalueerd. Van der Donk en Van Lanen (2009) noemen dit een ontwerponderzoek of ontwikkelingsonderzoek. De kenmerken zijn oa:

- er wordt een interventie ingevoerd in de dagelijkse onderwijspraktijk
- het proces van invoering wordt nadrukkelijk gevolgd
- de meerwaarde van het product voor de leraren die er in de praktijk mee moeten werken staat centraal

(blz 49 Van der Donk en Van Lanen)

In het werken met 'Zien' zijn zes onderdelen (fasen) te onderscheiden:

1. signalering
2. toepassing van de aanbevelingen van 'Zien'
3. opstellen van het groepshandelingsplan
4. uitvoering
5. evaluatie
6. slotconclusie

Binnen deze onderdelen van het werken met 'Zien' zal ik waar nodig en mogelijk onderzoeksinstrumenten inzetten om uiteindelijk tot een antwoord op mijn onderzoeksvraag te komen. In deze paragraaf zullen de onderscheiden onderdelen binnen 'Zien' en daaraan gekoppeld de door mij gekozen onderzoeksinstrumenten , besproken worden.

Signaleren

In het kader van mijn onderzoek wil ik aan het begin van het proces achterhalen in hoeverre er werkelijk sprake is van negatieve groepsvorming binnen groep 7. Is er echt sprake van negatieve groepsvorming, of laten de leerkrachten zich door incidenten beïnvloeden? Ik onderzoek deze vraag door de leerkrachten te bevragen in de vorm van een vragenlijst over het pedagogisch klimaat. Ik gebruik voor het opstellen van de vragen de signalen voor negatieve groepsvorming zoals ik die genoemd heb in hoofdstuk 1 (aanleiding en probleemstelling). Ik gebruik hiervoor een gesloten vraagstelling met schaalvragen niet/soms/veel. Ik leg de leerkrachten de volgende vragen voor:

- De leerlingen hebben geen respect voor elkaar
- Het recht van de sterkste geldt
- Er is een onevenwichtige machtsstructuur
- Er is veel onderlinge concurrentie
- Besluiten worden doorgedrukt
- Problemen worden met geweld opgelost
- Kinderen worden gepest
- Slechte concentratie tijdens de lessen
- Minder goede leerprestaties
- Er gebeuren dingen in de klas waar je moeilijk de vinger op kan leggen

Door het gebruik van een gesloten vraagstelling krijg ik een duidelijk antwoord op de vraag: “Is hier sprake van een negatieve groepsvorming of zijn het slechts incidenten waarop de leerkrachten reageren”? De slotvraag is een open vraag: Tegen welk gedrag in de klas loop je als leerkracht het meest aan? Deze vraag is mede gericht op het op te stellen handelingsplan.

Om na de interventies in het kader van het onderzoek vast te kunnen stellen in hoeverre de groepsdynamiek positief veranderd is, zal ik gebruik maken van het sociogram. Het sociogram wordt voor en na de interventies afgenomen. Voor het maken van het sociogram voer ik individuele gesprekken met de kinderen. Ik benadruk het vertrouwelijke karakter en mijn vraagstelling zal afhankelijk zijn van het doel van het sociogram. Het doel van het sociogram is het in kaart brengen van de vriendschapsrelaties.

In het kader van de eerste stap binnen ‘Zien’ (signaleren) zal ik samen met de groepsleerkracht de vragenlijsten van het leerlingvolgsysteem ‘Zien’ invullen. Van alle leerlingen van de groep wordt de volledige vragenlijst ingevuld. Bij de signaleringslijsten moeten de leerkrachten alle leerlingen beoordelen op de onderdelen:

- betrokkenheid
- welbevinden
- sociaal initiatief
- sociale flexibiliteit
- sociale autonomie
- impulsbeheersing
- inlevingsvermogen

De leerlingen worden beoordeeld op een vier-puntschaal.

Toepassing van de aanbevelingen van ‘Zien’

Nu voor het onderzoek de ‘beginmetingen’ gedaan zijn, worden de onderdelen van ‘Zien’ uitgevoerd. Na invulling van de signaleringslijsten worden door het leerlingvolgsysteem ‘Zien’ over alle leerlingen achttien zorguitspraken gedaan. Van de domeinen waar het meest sprake is van een sterke match (rood hokje in de signaleringslijsten) worden de handelingsdoelen opgevraagd. Het leerlingvolgsysteem ‘Zien’ levert deze handelingsdoelen automatisch aan. Samen met de leerkrachten en gebaseerd op hun antwoorden uit de vragen van de vragenlijst ga ik het handelingsplan opstellen.

Groepshandelingsplan

Voor het opstellen van het groepshandelingsplan gebruiken we het format uit de praktijkgids leerlingbesprekingen van I Hummel.

Uitvoering

De uitvoering van het handelingsplan laat ik over aan de groepsleerkrachten van groep 7. In het kader van mijn onderzoek vraag ik de groepsleerkrachten ook om een logboek bij te houden. In het logboek beschrijven de leerkrachten hoe de leerlingen en zichzelf over een periode van 8 weken met de interventies zijn omgegaan.

Dit logboek gebruik ik om systematische wijze de ervaringen van de leerkrachten bij te houden. Het gaat om de ervaringen die zij opdoen bij de uitvoering van het handelingsplan. Met deze gegevens heb ik zicht op de effectiviteit van de interventies. Het logboek zal een belangrijke rol spelen in mijn gesprekken over de uitvoering die ik wekelijks zal voeren. Deze gesprekken leiden mogelijk tot aanpassingen van het handelingsplan. Daarnaast zal ik ook enkele malen de groep en de leerkracht observeren om de interventies te kunnen evalueren. Mijn observaties zullen op verschillende momenten plaatsvinden (tijdens het werk, bij het buitenspelen, bij leswisselingen, bij vrije momenten etc.). Ik observeer de leerkrachten op positieve benadering van de leerlingen en gebruik 'stopteken' en de leerlingen op positieve interactie en gebruik 'stopteken'. Dit noteer ik doormiddel van een turflijst.

Evaluatie

Na een periode van zes weken worden opnieuw de signaleringslijsten ingevuld, een nieuw sociogram gemaakt en worden de leerkrachten geïnterviewd. In dit slotinterview komen opnieuw de vragen aan de orde die bij de signalering zijn gesteld. Aan de hand van de resultaten kunnen we vaststellen of de interventies effect hebben gehad.

Slotconclusie

In de slotconclusie van mijn onderzoek zal ik aanbevelingen doen voor de groep en de school.

3.2 Openheid-vertrouwelijkheid

Bij het uitvoeren van het handelingsplan zal met de leerlingen gesproken moeten worden welke veranderingen we graag met de groep tot stand willen brengen. We zullen met de groep nieuwe regels moeten opstellen en afspraken moeten maken over samenwerken, corrigeren, gewenst en ongewenst gedrag etc. Dit zal in alle openheid met de leerlingen besproken moeten worden zonder de vertrouwelijkheid van de onderzoeksgegevens (signaleringslijsten, sociogram) geweld aan te doen. De vertrouwelijkheid van de signaleringslijsten en het sociogram zijn voldoende gewaarborgd. Immers de signaleringslijsten worden door de leerkracht op de computer ingevuld en de gegevens voor het sociogram worden door mij verzameld na individuele vertrouwelijke gesprekken met de leerlingen. Bij het bespreken van het gewenste en ongewenste gedrag met de groep moet ik ervoor waken dat vertrouwelijk gekregen informatie ook vertrouwelijk blijft en niet naar de groep als argumenten mogen worden gebruikt.

Er zijn op schoolniveau geen afspraken gemaakt over de vertrouwelijkheid van de gegevens die in 'Zien' worden opgeslagen. Ik denk dat mijn onderzoek aanleiding geeft om daar met de schoolleiding een gesprek over te voeren.

Hoofdstuk 4 Data analyse en resultaten

4.1 Datapresentatie

Al de verzamelde data (zowel de in het kader van ‘Zien’ verzamelde data als de in het kader van het onderzoek verzamelde data) worden hier gepresenteerd. Zoals beschreven in hoofdstuk 3 heb ik de volgende data verzameld

- leerkracht vragenlijst
- signaleringslijsten ‘Zien’ februari
- signaleringslijsten ‘Zien’ april
- sociogram maart
- sociogram april
- leerkracht Logboek
- eigen observaties

Leerkrachten vragenlijst

In hoofdstuk 3 heb ik beschreven welke vragen de leerkrachten voorgelegd kregen. De leerkrachten vonden de vragen duidelijk en begrijpelijk. De gesloten vragen werden echter allemaal met “veel” beantwoord. Op de open vraag gaven de leerkrachten een kort en duidelijk antwoord.

Signaleringslijsten ‘Zien’

De leerlingen worden beoordeeld op een vier-puntschaal (zie hoofdstuk 3 toepassing van de aanbevelingen van ‘Zien’) Dit resulteert in rood is onvoldoende, oranje is matig, groen is ruim voldoende en blauw is goed. Bovendien geeft ‘Zien’ op de onderdelen een groepsgemiddelde in procenten. Hoe zwakker de groepsscore, hoe lager het percentage. De eerste signaleringslijst werd eind februari ingevuld. De tweede signaleringslijst eind april.

Dit resulteerde in:

- Betrokkenheid 52%
- Welbevinden 49%
- Sociaal initiatief 71%
- Sociale flexibiliteit 44%

- Sociale autonomie 71%
- Impulsbeheersing 47%
- Inlevingsvermogen 63%

De tweede signaleringslijst (eind april) gaf de volgende resultaten:

- Betrokkenheid 70%
- Welbevinden 79%
- Sociaal initiatief 85%
- Sociale flexibiliteit 76%
- Sociale autonomie 84%
- Impulsbeheersing 66%
- Inlevingsvermogen 77%

Ik heb gebruik gemaakt van het softwarepakket van 'Zien'. Deze software heeft de analyse gemaakt en de percentages berekend. De leerkrachten en ik heb de resultaten van voor de interventies en na de interventies bekeken en vergeleken. We waren het er snel over eens dat vooral op impulsbeheersing slecht werd gescoord en dat de interventies daarop moesten worden ingezet. Dit was ook weer in overeenstemming met het antwoord van de leerkrachten op de open vraag bij de leerkrachten vragenlijst.

Sociogram

Ook bij het maken van het sociogram heb ik gebruik gemaakt van een softwarepakket ([www. Sometics.nl](http://www.Sometics.nl)). En werd het resultaat door de computer geleverd.

De wijze van afname heb ik beschreven in hoofdstuk 3. Het sociogram geeft een antwoord op de vraag wie zijn populair in de groep, wie zijn verstoten uit de groep, welke leerlingen worden geen enkele keer positief gekozen en welke geen enkele keer negatief.

Het sociogram van maart gaf het volgende resultaat:

- wie zijn populair in de groep 7 leerlingen
- wie zijn verstoten uit de groep 10 leerlingen
- geen enkele keer positief gekozen 4 leerlingen
- geen enkele keer negatief gekozen 3 leerlingen

Het sociogram van april leverde de volgende gegevens:

- wie zijn populair in de groep 7 leerlingen
- wie zijn verstoten uit de groep 8 leerlingen
- geen enkele keer positief gekozen 3 leerlingen
- geen enkele keer negatief gekozen 3 leerlingen

Logboek

Het programma 'Zien' geeft bij impulsbeheersing de aanbeveling om met de leerlingen een gedragscode op te stellen. Met elkaar wordt een 'stopteken' afgesproken en doormiddel van dit 'stopteken' wijzen de leerlingen en leerkrachten elkaar op de gedragscode. In het dagboek beschrijven de leerkrachten hoe de leerlingen en zichzelf over een periode van 8 weken met de gedragscode en 'stopteken' zijn omgegaan.

Omdat het logboek niet voor gestructureerd was het niet eenvoudig de data te analyseren. Ik heb de data terug gebracht tot betekenisvolle tekstfragmenten (zie blz. 253 en 256 Van der Donk en Van Lanen)

Eigen observaties

Ik heb gekozen om de groep en de leerkrachten gedurende 5 activiteiten te observeren. Ik koos voor observaties tijdens een instructiemoment, zelfstandig werken, buiten spelen, gymles en een vrij werken moment. Ik observeerde de leerkrachten (positieve benadering van de leerlingen, gebruik 'stopteken') en de leerlingen (positieve interactie tussen de leerlingen, gebruik 'stopteken'). De observatiemomenten duurde ongeveer 45 minuten en ik gebruikte een turflijst voor de bovengenoemde aspecten (gestructureerde observatie).

4.2 Data-analyse

Leerkrachten vragenlijst

Alle vragen werden met "veel" beantwoord. De conclusie zou kunnen zijn dat in deze groep inderdaad sprake is van een negatieve groepsvorming. Mogelijk waren de vragen die ik heb opgesteld te weinig genuanceerd en hadden ze het karakter van "naar de bekende weg vragen". Na gesprekken die ik heb gevoerd met de leerkrachten

voordat ik mijn onderzoek startte neig ik naar de eerste conclusie maar wil de tweede conclusie toch niet ongenoemd laten.

Het antwoord op de open vraag bevestigde mijn indruk dat we moesten inzetten op impulsbeheersing. De leerkrachten schrijven immers: “De leerlingen reageren continu op elkaar als er iets wordt gezegd”.

Signaleringslijsten ‘Zien’

Alhoewel de verbetering niet spectaculair is, zien we toch op alle categorieën een duidelijke vooruitgang. De categorie impulsbeheersing verbeterde van 47% naar 66%. Het aantal leerlingen dat een zorgbehoefte heeft op het gebied van impulsbeheersing nam af 16 leerlingen naar 9 leerlingen en het aantal leerlingen dat op impulsbeheersing voldoende scoorde ging van 3 naar 10. Ik vind dit een opmerkelijk resultaat gezien de korte periode waarin de interventies plaatsvonden. Ik besef heel goed dat er sprake is van enige subjectiviteit. Als de leerkrachten het gevoel hebben dat het beter gaat in de groep zullen zij geneigd zijn de leerlingen positiever te scoren. Neemt natuurlijk niet weg dat het kennelijk daadwerkelijk beter gaat met de groep en dat de leerkrachten daar een positief gevoel aan overhouden.

Sociogram

Ik ben van mening dat het sociogram het meest objectieve meetinstrument is geweest. Daarbij moet wel aangetekend worden dat het sociogram alleen de vriendschapsrelaties in beeld brengt (groepsdynamiek) en niet het pedagogisch klimaat meet.

De resultaten van het sociogram laten een hele lichte verbetering zien. Bij nadere bestudering zien we dat het aantal populaire leerlingen (leiders) gelijk is gebleven maar dat 1 “negatieve” leider plaats heeft gemaakt voor een “positieve” leider. Het aantal verstoten leerlingen is afgenomen.

Dagboek

De interventieperiode duurde 8 weken. In het dagboek hebben de leerkrachten 20 dagen het wel en wee in de klas beschreven. Enkele passages uit de eerste dagen van het dagboek:

“M. Was lange tijd met H. aan het praten waardoor andere kinderen afgeleid werden.”

“N. Was vandaag H. aan het plagen door continu tegen haar stoel aan te schoppen.”

“Vandaag was de sfeer in de groep tijdens dans erg onrustig.”

Enkele passages uit de laatste dagen van het dagboek:

“Het buitenspelen ging vandaag erg goed. Dit is een tijd terug anders geweest.”

“Vandaag waren we naar het Amsterdams Museum. De leerlingen gedroegen zich erg netjes.”

“Ik vind wel dat er een verbetering in de groep is op sociaal-emotioneel gebied.”

De leerkrachten reageren aan het einde van de interventieperiode duidelijk positiever op de groep. Voor mij het bewijs dat het pedagogisch klimaat verbeterd is.

In het dagboek is tevens te lezen waar het handelingsplan niet toereikend was en het in overleg op onderdelen is aangepast (ander ‘stopteken’ van de leerkracht).

Eigen observaties

Ik was heel blij om te zien dat de leerkrachten hun best deden om de interventies (gedragscode, ‘stopteken’, positieve benadering) zoals we die hadden vastgelegd in het handelingsplan probeerden uit te voeren. Ik heb de leerkrachten daar ook mee gecompimenteerd. Op een zeker moment gingen de leerkrachten, aangemoedigd door de resultaten, er ook echt in geloven. Ik registreerde bijvoorbeeld dat het aantal malen dat de leerkrachten positief naar de leerlingen waren toenam.

De positieve benadering registreerde ik ook bij de observaties van de leerlingen. Ook hier zag ik een toename.

Over het gebruik van het ‘stopteken’ van de leerkrachten en leerlingen kan ik het volgende opmerken. Aan het begin van de interventie periode werd het ‘stopteken’ weinig gebruikt. Er was duidelijk sprake van onbekendheid hiermee. Daarna nam het gebruik van het ‘stopteken’ toe. De leerlingen en de leerkrachten zagen het effect ervan. Aan het einde van de interventie periode nam het gebruik van het ‘stopteken’ weer af. Dit kan zijn omdat er geen noodzaak meer was (de sfeer verbeterd) of omdat het middel devalueert (het werkt niet meer).

Hoofdstuk 5 Conclusies

Het doel van mijn onderzoek was een praktisch antwoord te kunnen geven op een hulpvraag van de leerkrachten maar ook een door ons beproefde methodiek aan te reiken waarmee zij in de toekomst zelf het groepsklimaat kunnen verbeteren en daarmee hun plezier in het werk met kinderen terug te krijgen. Doormiddel van de deelvragen wat is groepsdynamica, wat zijn de kenmerken van een goed pedagogisch klimaat en met welk instrument kan ik dit meten probeerde ik de samenhang tussen groepsdynamica en pedagogisch klimaat te ontrafelen en ten slotte heb ik het praktische nut van de methode ‘Zien’ onderzocht door deze methode toe te passen. Mijn onderzoek draagt het karakter van een ontwerponderzoek of ontwikkelingsonderzoek daarbij worden interventies ingevoerd in de dagelijkse onderwijspraktijk. Het proces van invoering van de interventies wordt nadrukkelijk gevolgd om een beter grip te krijgen op de interventies en zicht te krijgen op de resultaten daarvan. Dit alles overziend kom ik tot de conclusie dat ik in mijn doelstellingen redelijk geslaagd ben en dat ik erin geslaagd ben een antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag. Deze conclusie wil ik als volgt valideren.

5.1 Het doel van mijn onderzoek

Alhoewel de periode van werken kort was (8 weken), heb ik kunnen constateren dat de beide leerkrachten van groep 7 het plezier in het werken met de klas enigszins terug kregen. Ik concludeer dit uit de analyse van het logboek maar ook uit mijn observaties en de nabespreking met de leerkrachten. Hierin gaven zij onomwonden toe dat zij met meer plezier voor de groep staan en een van de leerkrachten heeft zelfs aangegeven dat zij na de zomervakantie deze leerlingen in groep 8 wil lesgeven. Dat was 8 weken geleden nog zeer twijfelachtig.

Als ik naar de groep kijk zie ik met name dat de kinderen veel minder heftig op elkaar reageren en als ze dat doen het op een veel positievere manier gebeurt. Het aantal incidenten waarbij leerlingen uit groep 7 bij betrokken zijn is aantoonbaar verminderd (incidentenregistratie van de school).

5.2 Mijn onderzoeksvraag

Mijn onderzoeksvraag luidde: In hoeverre is het mogelijk om door in groep 7 structureel te werken met de sociale vaardigheidsaanbevelingen van ‘Zien’ de

groepsdynamiek positief te beïnvloeden en zodoende het pedagogisch klimaat in de groep aantoonbaar te verbeteren. Ook hier deed zich weer het nadeel voelen dat de periode waarover de interventies uitgevoerd moesten worden kort was. Toch bleek dat er met ‘Zien’ goed te werken valt. Het programma is voor de leerkrachten helder en overzichtelijk. Het softwarepakket is niet ingewikkeld en de aanbevelingen zijn eenvoudig om te zetten in een handelingsplan. Uit het sociogram was een nieuwe groepsdynamiek moeilijk af te lezen maar op andere punten is het pedagogisch klimaat verbeterd. Er is minder onderlinge concurrentie, er is een betere concentratie tijdens de lessen en er is meer respect voor elkaar.

Bij mijn interventies heb ik gekozen voor impulsbeheersing. Wij hebben deze keuze gemaakt op grond van de uitkomsten van de signaleringslijsten van het programma ‘Zien’. Daarbij was bij impulsbeheersing de sterkste match. Vervolgens heb ik de aanbevelingen omgezet in een bruikbaar handelingsplan voor de leerkrachten. We kwamen hierbij op de gedragscode en het “stop” gebaar.

5.3 Eindconclusie

Een belangrijke valkuil bij het trekken van conclusies is het werken met kleine aantallen (blz 265 Van der Donk en Van Lanen). Misschien is dat in mijn onderzoek ook het geval. De periode van werken was kort en bovendien was er slechts een groep van 19 leerlingen. Toch vind ik dat mijn onderzoek heeft bewezen dat het pedagogisch klimaat beïnvloedbaar is. Daarbij is het belangrijk om planmatig en structureel aan het werk te gaan. De resultaten van de metingen na de interventies zijn duidelijk positiever en dat bevestigt mijn gevoel dat mijn doel bereikt is.

Bovendien heb ik een aantal aanbevelingen voor leerkrachten die worstelen met een negatieve groep en een negatief pedagogisch klimaat. Tot deze aanbevelingen was ik nooit gekomen als ik dit onderzoek niet had uitgevoerd.

5.4 Aanbevelingen

De groepsdynamiek is een belangrijke factor bij het pedagogisch klimaat. Probeer daarom de groepsdynamiek in beeld te brengen. Zo krijg je zicht op de rollen van de leerlingen.

Werk eerst aan de groep voordat je interventies pleegt op individuele leerlingen. Rust in de groep is noodzakelijk om te observeren, te analyseren en te verdiepen naar individuele handelingsplannen en die ook uit te voeren.

Werk systematisch en gestructureerd. Gebruik daarbij signaleringslijsten, turflijsten etc. Aan de hand daarvan kan een goed groepshandelingsplan opgesteld worden.

Het logboek (dagboek) is een nuttig instrument voor tussentijdse bijstellingen van het handelingsplan.

Het leerlingvolgsysteem 'Zien' is goed bruikbaar. Niet alleen voor individuele leerlingen waar het voor gemaakt is, maar het is ook te gebruiken om groepshandelingsplannen te maken.

Uit de resultaten van de signaleringslijsten kan een keuze gemaakt worden en kan de leerkracht werken op onderdelen. Na bijvoorbeeld een aantal weken gewerkt te hebben aan impulsbeheersing kan een groepshandelingsplan gemaakt worden op bijvoorbeeld sociale flexibiliteit. Zo kan stap voor stap gewerkt worden aan de verbetering van het pedagogisch klimaat in de groep.

Ten slotte

Ik weet zeker dat ik met dit onderzoek en de resultaten de school in het gebruik van 'Zien' heel veel praktische aanwijzingen kan geven en dat ik daarmee de kinderen en het team een degelijke, op de praktijk gerichte ondersteuning kan geven.

Hoofdstuk 6 Evaluatie

6.1 Evaluatie onderzoek

Als ik terugkijk op mijn onderzoek zijn er positieve en negatieve punten te onderscheiden.

Positief was de waarneembare verandering in groep 7. Niet alleen de leerkrachten zagen dat maar ook andere collega's binnen de school merkten op dat groep 7 een positieve gedragsverandering liet zien. Er werd minder gekibbeld, er was minder (negatieve) competitie en de groep was handelbaarder. Ook buiten de lessen. Positief was ook de blijdschap van de collega's die dagelijks met de groep moesten werken. Ook het feit dat we met het leerlingvolgsysteem 'Zien' concreet aan de slag gingen was een positieve ervaring voor ons maar ook voor het schoolteam immers, alle groepen en collega's kunnen er gebruik van maken maar doen dat niet in verband met de onbekendheid en onervarenheid met het systeem. Zelf vind ik ook positief dat ik in mijn onderzoek een werkwijze heb geïntroduceerd waar de leerkrachten zelf mee verder kunnen.

Er zijn ook negatieve punten. De tijd om het onderzoek uit te voeren (8 weken) was te kort. Wat ik ook als negatief ervaren heb, is het feit dat ik voor de validering van het onderzoek gebruik had willen maken van een extra leerling vragenlijst (bijvoorbeeld de LICOR lijst) het blijkt dat daar heel moeilijk aan te komen is. De lijsten zijn beschermd en alleen te verkrijgen doormiddel van licenties.

Het werken met 'Zien' is arbeidsintensief en de leerkracht moet veel informatie over de leerlingen hebben. Als een leerkracht een nieuwe, onbekende groep leerlingen tegenover zich heeft is het niet bijna niet mogelijk om de leerling lijst in te vullen. De leerkracht moet dan te veel interpreteren. En dat leidt tot onzuiverheid en weinig adequate interventies.

6.2 Persoonlijke ervaring

Ik heb het onderzoek met veel plezier uitgevoerd. Het begin vond ik moeilijk (het vinden van een onderzoeksonderwerp en het formuleren van de onderzoeksvragen) maar de theoretische verdieping en het uiteindelijk uitvoeren van het onderzoek vond ik inspirerend en gaf mij veel voldoening.

Ik was blij dat ik gekozen had voor een vorm waarbij het vooral aankwam op samenwerking met enkele collega's. Dit omdat ik van mening ben dat in het onderwijs samenwerken (teamwork, samenwerkend leren) voorop staat. Ik heb ook persoonlijk ervaren dat observeren van een groep niet eenvoudig is. Kies ik het juiste moment? Interpreteer ik leerlinggedrag op de juiste manier? Kortom lastige vragen waar ik mee geworsteld heb.

6.3 Persoonlijke leerpunten

Kennis

Ik heb van dit onderzoek veel kennis opgedaan. Ik heb veel geleerd uit het boek Van der Donk en Van Lanen maar ook mijn kennis over het pedagogisch klimaat, groepsdynamiek en het handelingsplan heb ik vergroot.

Attitude

Ik heb bij de uitvoering van het onderzoek de attitude aangeleerd van luisteren, doorvragen en samenvatten in plaats van poneren, beweren en adviseren. Deze attitude is denk ik voor een intern begeleider tevens coach onmisbaar.

Vaardigheden

Ik heb geleerd hoe een onderzoek opgezet moet worden en aan welke eisen zo een onderzoek moet voldoen en welke valkuilen er zijn. Ook in het maken van groepshandelingsplannen heb ik mij verder kunnen bekwamen.

Als ik kijk welke competenties ik heb ontwikkeld zijn dat voornamelijk vakinhoudelijke en didactische competenties, de organisatorische competentie en het samenwerken met collega's.

6.4 Kritische reflectie en proces verloop

Terugkijkend moet ik vaststellen dat ik toch wel een paar punten heb laten liggen.

In de school zijn meerdere intern begeleiders aan het werk. Ik vind dat ik ze te weinig bij mijn onderzoek heb betrokken want ook zij moeten werken met 'Zien' en van mijn onderzoek hadden ze veel steun kunnen hebben in het toepassen van 'Zien' bij hun begeleidingswerk.

Van de twee groepsleerkrachten was er een duidelijk enthousiaster dan de ander. Ik heb meer met de enthousiaste leerkracht gewerkt en ik heb onvoldoende geprobeerd de ander te motiveren en misschien ook te weinig op haar verantwoordelijkheid gewezen.

Het einde van de uitvoering van het onderzoek in de klas viel samen met een vakantie periode. Na de vakantie hebben de leerkrachten te weinig initiatief genomen om een nieuw groepshandelingsplan te maken met als gevolg dat de groep toch weer in oude fouten dreigt te vervallen. Daar moet ik aandacht aan geven.

6.5 Tijdsdruk

Zoals ik al eerder opmerkte was de tijd voor de uitvoering van het onderzoek kort te meer ook omdat ik een gedragsverandering wilde teweeg brengen. Daarvoor zijn acht weken eigenlijk te kort. Wat betreft de totale tijd die ik voor mijn onderzoek ter beschikking had, kan ik zeggen dat ik heel veel tijd kwijt was aan het zoeken naar een goed onderzoeksonderwerp en dat ik het stellen van de juiste onderzoeksvragen ook niet eenvoudig vond. Toen dat eenmaal voor mij duidelijk was raakte ik steeds gemotiveerder en lukte het mij ook steeds beter om tijd voor mijn onderzoek “te vinden”.

6.6 Nawoord

Ik heb heel veel hulp gehad aan de tussentijdse op- en aanmerkingen van Monique Leygraaf. Op school kreeg ik alle ruimte en medewerking om mijn onderzoek uit te voeren. De leerkrachten van groep 7 waren voor mij een extra stimulans en ook de leerlingen moet ik in dit verband noemen. Ik heb veel met vrienden en familieleden over mijn onderzoek gesproken en ook hun kritische opmerkingen heb ik gebruikt maar ook hun aanmoedigingen hebben mij geholpen.

Eefje Jansen mei 2011

Literatuurlijst

Comité voor Bijzondere Jeugdzorg Brugge (Red.), Probleemgedrag op school, 2000

T. Douglas, Over leven in de groep, 1999

J. Geervliet – Van Der Hart, Gedrag- en belevingsproblemen, 2006

P. Hofman, Het pedagogisch klimaat in het basisonderwijs, 2009

B. Orobio de Castro, F. Goossens en T. Olthof, Relaties tussen kinderen op school, 2007

N. Pameijer, T. van Beukering, S. de Lange, Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam, 2009

J. Remmerswaal, Handboek Groepsdynamica, 1995

C. van der Donk en B. Van Lanen, Praktijkonderzoek in de school, 2009

E.C. van Doorn & F. Verheij, Adaptief behandelen op school, 2008

R. van Engelen, Grip op de groep, 2007